

בס"ד | דף מס' 4 | שיעור מקוון במסכת ברכות | הרב ישי יסלזון
מקור מצוטט | [מקור להרחבה] | סתם הפנייה היא למסכת ברכות

[קישור לזום בימי רביעי בשעה 20:45](#) | [קישור לקבוצת הוואטסאפ של השיעור](#)

ד: סמיכות גאולה לתפילה

ד: "אמר מר קורא ק"ש ומתפלל... כגאולה אריכתא דמיא" וברש"י.

המקורות

מקור הדין וטעמו:

- ירושלמי פ"א ה"א "דמר ר' זעירא... שלש תכיפות הן... עוד הוא הפליג", רבינו יונה ב: ד"ה 'איזהו בן'.
- רשב"ץ ד"ה 'ולית לדר' יהושוע', מהרי"ל הלכות ראש השנה ב "וכל אדם יחזור וילמוד... שהפליג בשער המלך", (שאגת אריה טז).

❖ נסו לחשוב האם יש כיוון אחר לחילוק בין יום חול שבת ויום טוב לעניין סמיכות גאולה לתפילה?

דין בתפילה או דין בקריאת שמע וגאולה:

- תוד"ה 'דאמר'.

❖ במה נחלקו רב עמרם גאון והתוס' בפתרון ההוספות בתפילת ערבית?

❖ עיינו במקורות הבאים וחישובו האם העיקר בדין סמיכות גאולה לתפילה הוא הגאולה (ק"ש) או התפילה?

- יג: "ת"ר שמע ישראל... בזמנה", רא"ה שם ד"ה 'פי' והא דאמרינן', ב. תוד"ה 'מאימתי' עד: "...של ערבית לתפלה", רמ"א או"ח מו, ט "וטוב לומר..." גר"א שם ד"ה 'ויוצא בזה'.
- רבינו יונה א: ד"ה 'ורבינו האי גאון' ו'ומי שירצה', ל. "אבוה דשמואל ולוי..." עד המשנה וברש"י ד"ה 'רב אשי' וד"ה 'לא חזינן', אור זרוע קריאת שמע טז בעיקר מ"פר"ח ז"ל...", (קהלת יעקב ברכות סימן ב).
- ברכות יד: בסוף: "ואמר רבי יוחנן הרוצה... שלמה", לב. "דרש רבי שמלאי... הארץ הטובה".

סמיכות גאולה לתפילה בלילה וביום:

❖ האם אתם מכירים הבדלים בדין סמיכות גאולה לתפילה בין שחרית לערבית? ראו במקורות הבאים כמה הבדלים ונסו לחשוב על מה הם מעידים.

- רמב"ם ברכות פ"א ה"טז ובכס"מ שם "ובאומרו ואחר..."², (רמב"ם תפילה פ"ט ה"א-ה"ב ו"ה"ט), ובהלכות תפלה פ"ז ה"ז-ה"ח, שו"ת הרשב"א ח"א סימן רצג, רא"ש תענית פ"א סי' ב "ועוד מפרש טעם אחר בירושלמי... גאולה לתפלה".
- (תוספות יד: ד"ה 'ומנח תפילין').

¹ שו"ת הרשב"א א, רלו.

² רשב"ץ ד: ד"ה 'ובתפלת שחרית' עד: "...נהגו לענות אמן".

תלמוד ירושלמי מסכת ברכות פרק א הלכה א

דמר ר' זעירא בשם ר' אבא בר ירמיה שלש תכיפות הן תכף לסמיכה שחיטה תכף לנטילת ידים ברכה תכף לגאולה תפילה תכף לסמיכה שחיטה [ויקרא א ד ה] וסמך ושחט תכף לנטילת ידים ברכה [תהילים קלד ב] שאו ידיכם קדש וברכו את ה' תכף לגאולה תפילה [שם יט טו] יהיו לרצון אמרי פי מה כתיב בתריה [שם כ ב] יענך ה' ביום צרה. א"ר יוסי בי ר' בון כל מי שהוא תוכף סמיכה לשחיטה אין פסול נוגע באותו קרבן. וכל מי שהוא תוכף לנטילת ידים ברכה אין השטן מקטרג באותה סעודה. וכל מי שהוא תוכף גאולה לתפילה אין השטן מקטרג באותו היום. א"ר זעירא אנא תכפית גאולה לתפילה ואיתצדית באנגריא מובליא הדס לפלטין אמרו ליה ר' רבו היא אית בני אינשי הבין פריטין מחכים פלטין. א"ר אמי כל מי שאינו תוכף לגאולה תפילה למה הוא דומה לאוהבו של מלך שבא והרתיק על פתחו של מלך יצא לידע מה הוא מבקש ומצאו שהפליג עוד הוא הפליג:

רבינו יונה מסכת ברכות דף ב עמוד ב

איזהו בן העוה"ב זה הסומך גאולה של ערבית לתפלה של ערבית. י"ל וכי מפני שסומך גאולה לתפלה יש לו שכר כל כך שיהיה בן עוה"ב ואומר מורי הרב שהטעם שזוכה לשכר גדול כזה מפני שהקב"ה כשגאלנו והוציאנו ממצרים היה להיותנו לו לעבדים שנא' כי עבדי הם אשר הוצאתי אותם מארץ מצרים ובברכת גאל ישראל מזכיר בה החסד שעשה עמנו הבורא והתפלה היא עבודה כדאמרין (בב"ק דף צב ב) ועבדתם את ה' אלהיכם זו היא תפלה וכשהוא מזכיר יציאת מצרים ומתפלל מיד מראה שכמו שהעבד שקונה אותו רבו חייב לעשות מצות רבו כן הוא מכיר הטובה והגאולה שגאל אותו הבורא ושהוא עבדו ועובד אותו וכיון שמכיר שהוא עבדו מפני שגאלו ועושה רצונו ומצותיו נמצא שבעבור זה זוכה לחיי העולם הבא ועוד אמר מורי נר"ו טעם אחר מפני שכשמזכיר גאולת מצרים ומתפלל מיד הוא מראה שבוטח בה' בתפלה כיון שמבקש ממנו צרכיו שמי שאינו בוטח בו לא יבקש ממנו כלום וכן נראה באלה שמות רבה בפרשת בא אל פרעה שאומר לשם שכשראו ישראל הנסים והנפלאות שהיה עושה עמהם הבורא שלא כטבעו של עולם בטחו בו ועל זה נאמר וירא ישראל את היד הגדולה אשר עשה ה' במצרים וייראו העם את ה' ויאמינו בה' וגו' וכיון שמזכיר עכשיו אותה הגאולה שבטחו אבותינו בה' והצילם ומתפלל מיד נמצא שגם הוא בוטח בו שיענה אותו כמו שענה לישראל בעבור שבטחו בו ומפני זה מזכיר אותה הגאולה ומתפלל מיד והבטחון הוא עיקר היראה והאמונה ולפיכך זוכה בסיבתו לחיי עולם הבא:

רשב"ץ ברכות ד ע"ב

ולית לדר' יהושוע בן לוי וכו'. ושמעתי בשם רבינו תם ז"ל דבשבת אין צריך לסמוך גאולה לתפלה אפילו בתפלת שחרית משום דלאו יום צרה הוא, וה"ה לימים טובים, וסמיכת גאולה לתפלה מקרא דיענך ה' ביום צרה גמרין לה בירושלמי.

ספר מהרי"ל (מנהגים) הלכות ראש השנה

וכל אדם יחזור וילמוד התפלה והקרובץ מקודם להיות שגורים בפיו בר"ה בשעת התפלה. וכן ילמוד בניו ובני ביתו סדר התפלה, ויריצם סדר הברכות ומלכיות זכרונות ושופרות, כדי שלא יצטרך בר"ה להפסיק בין גאולה לתפלה להראות להם אז הסדר, כי צריכנא לסמוך גם ביום טוב גאולה לתפלה. [וכשחל ר"ה בשבת כל שכן - דצריך אדם לסדר להרגיל התפילה להראות לבני ביתו בתחילה - דאז משנין בכמה מקומות התפילה

- והקרבץ -]. ושאל הר"ר זעלמלין מערפורט ז"ל את פי מהר"י סג"ל לפי מדרש דבתו' דברכות דיליף מצורי וגואלי (תהלים יט, טו) וסמ' ליה יענך ה' ביום צרה (שם כ, ב), ביום טוב נמי ליכא צרה. והשיב לו דבאשר"י משמע דבעי לסמוך גם ביום טוב, גבי משיב הרוח דאין לש"צ לקודמו בין גאולה לתפלה. והטעם דאין סומכין ידוע לבעלי קבלה ושייך דוקא בשבת ולא ביום טוב, או שמא דוקא שבת ליכא צרה דלא ירד בו מן משא"כ ביום טוב למ"ד. מיהו הך דאשר"י אין כ"כ ראייה דשמא אית ליה דנמי בשבת יש לסמוך לפי מה שבמדרש משל לעבד שהפליג בשער המלך כו'.

חדושי הרא"ה מסכת ברכות פרק ב - היה קורא

פי' והא דאמרינן חוזר וגומרה פי' חוזר וגומרה בברכות, דכיון דחוזר וגומרה ודאי מסתמא בברכות הוא, דאף על גב דהא נפק רבי ידי חובתיה דקרית שמע דאוריתא חוזר ואומרה בברכות, והוי קרית שמע גופיה וברכות דרבנן. שמע מינה, דאף על גב דנפיק איניש ידי קרית שמע דאוריתא, אפשר ליה למקרי קרית שמע בברכותיה בתר הכי, הלכך אנן דקרינן בצפרא רבונו של עולם, ואמרינן ביה ומיחדין את שמך פעמים באהבה ואומרים שמע ישראל ד' אלהינו ד' אחד, מקמי דנקרי קרית שמע בברכות, ונפקינן בה ידי קרית שמע דאוריתא, אפילו הכי קרינן בתר הכי שמע דרבנן בברכות דרבנן, ואפשר לן דהא רבנו הקדוש הוה עביד הכי, מיהו לא מיחוור שפיר דאלו רבנו משום דוחקא דגרסיה הוה עביד הכי ומשום דתורתו אומנותו. וטפי בטפי עדיף לצבורא למימרא ברכות דקרית שמע אקרית שמע דאוריתא. הילכך הכי מבעי לן למימר ומיחדים את שמך פעמים באהבה ואומרים ד' אלהינו ד' אחד, וכן קבלתי מפי מורי רבנו ז"ל, פי' והשתא שמעינן דאף על גב דקרא איניש קרית שמע דאוריתא בלא ברכות אפשר לו לחזור ולקרות קרית שמע בברכות אף על גב דהשתא ליכא קרית שמע דאוריתא כלל. ודוגמא לזו איכא למידן מינה, דאפשר למקרי ברכות דרבנן אקרית שמע דערבית מקמי זמנה, אף על גב דליכא קרית שמע דאוריתא. ואהא איכא למימר דסמכו למקרי קרית שמע בברכות מקמי צאת הכוכבים, דרבנן שריוה משום דוחקא דצבורא, וכיון דשקעה חמה ומטא זמן תפלת ערבית כדאיתא לקמן בתפלת השחר, שרו ליה רבנן למקרי ברכות דקרית שמע דרבנן בהדי קרית שמע ולמסמך גאולה דברכות דרבנן בהדי צלותא, ולצלווי צבורא צלותא בהדי דלא ליצלו ביחיד, ולפי זה ראוי אחר כך לכל אדם קודם שיאכל בלילה, וכן קודם שישון, לקרות קרית שמע כלו, ולקרות פרשת ציצית להזכיר יציאת מצרים בלילה. ואפשר לדון דבפסוק ראשון סאגי ליה, דאיך דרבנן הוא וכבר נפיק ידי חובתיה דרבנן בההוא קרית שמע דאמר בהדי ברכות. ומכל מקום פסוק מיהת חובה, למי שנוהג בזה הרי פסוק ראשון חובה, ואפילו לתלמיד חכם דאמרינן לעיל דלא צריך אלא פסוקי דרחמי.

רמ"א שולחן ערוך אורח חיים הלכות ברכות השחר ושאר ברכות סימן מו סעיף ט

וטוב לומר בשחרית אחר שמע ישראל וגו': בשכמל"ו כי לפעמים שוהין עם קריאת שמע לקרותה שלא בזמנה ויוצא בזה.

באור הגר"א אורח חיים סימן מו סעיף ט

ויוצא בזה. כמ"ש ברפ"ב דברכות ואף למ"ד חוזר וגומרה מ"מ שלא בזמנה קורא ול"נ שאין נכון בזה לצאת בלא ברכות וגם מחמת זה לא יסמוך גאולה לתפלה:

רבינו יונה מסכת ברכות דף א עמוד ב

ורבינו האי גאון ז"ל אומר בדרך אחרת שמתפלל עם הצבור בבית הכנסת ויקרא ק"ש כמו שקורא פסוקים כדי להתפלל מתוך דברי תורה כמו שאמרו בירושלמי ולא יקרא הברכות גם לא יענה אמן בכונה לצאת ידי

חובה אלא אם ירצה לאומרה עם הקהל בלא חתימה ובלא פתיחה הרשות בידו ולאחר יציאת הכוכבים יקרא ק"ש עם ברכותיה לצאת ידי חובתו ואף על פי שאינו סומך גאולה לתפלה שהרי מתפלל תחלה וקורא ק"ש אח"כ עם ברכותיה לכונת חובה אפילו הכי מותר לעשות כן כיון שמתכוין למצוה להתפלל עם הצבור שהתפלה נשמעת יותר ומקובלת לפני המקום וראיה לדבר מדאמרי' לקמן (דף כז א) רב צלי של שבת בע"ש כלומר קודם שקיעת החמה ובודאי לא היה קורא ק"ש באותה שעה כיון שלא יצאו הכוכבים נמצא שלא היה סומך גאולה לתפלה ואפילו הכי לא היה חושש כיון שהיה עושה כן למצוה לקבל שבת מבעוד יום ולהוסיף מחול על הקודש שהוא מצוה גדולה הכא נמי אף על פי שאינו סומך גאולה לתפלה כיון שמתפלל עם הצבור מותר:

ומי שירצה להחמיר על עצמו יכול לעשות בדרך אחרת יותר נכונה שיקרא בבית הכנסת ק"ש והברכות בלא חתימה ופתיחה ויתפלל עם הצבור ואותה התפלה יתפלל על שם נדבה שהרי אברים ופדרים של עולת נדבה נמי קרבין כל הלילה ואח"כ בביתו יקרא ק"ש אחר יציאת הכוכבים בברכותיה בפתיחות וחתימות ויתפלל לשם חובה ובזה יהיה הכל מתוקן שאותה שבב"ה תהיה לעמוד בתפלה מתוך ד"ת כמו שאמרו בירושלמי ויקרא ק"ש בעונתה ויסמוך גאולה לתפלה ומה שמתפלל אותה הברכה כדי לסמוך גאולה לתפלה הוי כמו שמחדש דבר בתפלתו וא"צ לחדש בה דבר אחר:

ספר אור זרוע חלק א - הלכות קריאת שמע סימן טז

הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה. אמר רב חסדא אמר מר עוקבא ובלבד שלא יאמר יוצר אור מיתבי הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה אבל מברך שתים לפניו ואחת לאחרי' תיובתא דרב חסדא תיובתא איכא דאמרי אמר רב חסדא אמר מר עוקבא מאי לא הפסיד לא הפסיד הברכות תניא נמי הכי הקורא מכאן ואילך לא הפסיד כאדם הקורא בתורה אבל מברך שתים לפניו ואחת לאחרי'. פר"ח זצ"ל מכאן ואילך לא הפסיד פי' הקורא משלש שעות ואילך כל שעה רביעית שהוא זמן תפלה וצריך לסמוך גאולה לתפלה ואף על פי שעבר זמן ק"ש לא הפסיד ברכותי' אלא מברך שתים לפניו ואחת לאחרי' וסומך גאולה לתפלה ומתפלל עד כאן לשונו. וכן הלכה. מיהו אם שכר ק"ש יהבו לי' שכר ק"ש בזמנה לא יהבו לי' כדאמ' פ' תפלת השחר עד חצות יהבו לי' שכר תפלה בזמנה מכאן ואילך שכר תפלה יהבו לי' שכר תפלה בזמנה לא יהבו ליה:

רמב"ם הלכות ברכות פרק א הלכה טז

כל העונה אמן אחר ברכותיו הרי זה מגונה, והעונה אחר ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות הרי זה ו משובח, כגון אחר בונה ז' ירושלים בברכת המזון ואחר ברכה אחרונה של קריאת שמע ח של ערבית, וכן בסוף כל ברכה שהיא סוף ברכות אחרונות עונה בה אמן אחר עצמו.

כסף משנה הלכות ברכות פרק א הלכה טז

ובאומרו ואחר ברכה אחרונה של ק"ש של ערבית נתכוון לומר דדוקא של ערבית שהוא מברך אחריה שתי ברכות אבל אחר ברכה אחרונה של ק"ש של שחרית שאין שם אלא ברכה אחת אינו עונה אחריה אמן וכ"כ ה"ר יונה שזה דעת רבינו שלא לענות אמן אחר גאל ישראל דשחרית. ומ"ש בספר רבינו פ"ט מה' תפלה סדר תפלות הציבור כך הוא וכו' עד שמברך גאל ישראל אמן י"ל דהתם לא שיענה אמן אחר ברכותיו אלא שימהר לגמור גאל ישראל קודם שליח ציבור ויענה אחר שליח ציבור. ויותר נראה לומר שאמן הכתוב שם ט"ס הוא וצריך למוחקו ובגירסת ה"ר מנוח ליתיה וכן מצאתי בספר מדוייק:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ט

(א) סדר תפלות הציבור כך הוא: בשחר כל העם יושבים א ושליח ציבור יורד לפני התיבה ועומד באמצע העם ומתחיל ואומר קדיש וכל העם עונים אמן יהא שמיה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמא בכל כחן, ועונין אמן בסוף קדיש, ואחר כך אומר ברכו את יי' המבורך והם עונים ברוך יי' המבורך לעולם ועד, ומתחיל ופורס על שמע בקול רם והם עונים ב אמן אחר כל ברכה וברכה, והיודע לברך ולקרות עמו קורא עד שמברך גאל ישראל.

(ב) והכל עומדין מיד ומתפללים בלחש, ומי שאינו יודע להתפלל עומד ושותק עד שיתפלל שליח ציבור בלחש עם שאר העם, וכל מי שיגמור תפלתו עם הציבור יפסיע שלש פסיעות לאחוריו ויעמוד במקום שהגיע אליו בעת שיפסיע.

(ט) בערב כל העם יושבין והוא עומד ואומר והוא רחום כו' ברכו את יי' המבורך וכו' והם עונין ברוך יי' המבורך לעולם ועד, ומתחיל לפרוס על שמע ואומר קדיש ואחר כך הכל עומדים ומתפללין בלחש, וכשמשלימין אומר קדיש והם נפטרינן, ואינו חוזר להתפלל בקול רם ערבית לפי שאין תפלת ערבית חובה לפיכך לא יברך ברכות לבטלה שאין כאן אדם שנתחייב בהם כדי להוציאו ידי חובתו.

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ז

(יז) סדר תפלות כך הוא, בשחר משכים אדם ומברך ברכות אלו, וקורא הזמירות ומברך לפנייהם ולאחריהם, וקורא אחר כך שמע ומברך לפנייהם ולאחריה ומדלג קדושה צ מן הברכה ראשונה שלפניה שאין היחיד אומר קדושה, וכשהוא חותם גאל ישראל מיד יעמוד כדי שיסמוך גאולה לתפלה ומתפלל מעומד כמו שאמרנו, וכשישלים ישב ויפול על פניו ומתחנן ומגביה ראשו ומתחנן מעט והוא יושב בדברי תחנונים, ואחר כך יקרא תהלה לדוד (מיושב) ויתחנן כפי כחו ויפטר למעשיו.

(יח) ובתפלת המנחה מתחיל לקרוא תהלה ק לדוד מיושב ואחר כך עומד ומתפלל תפלת המנחה וכשמשלים נופל על פניו ומתחנן ומגביה ראשו ויתחנן כפי כחו ויפטר למעשיו, ובתפלת הערב קורא ק"ש ומברך לפנייהם ולאחריהם וסומך גאולה ר לתפלה ומתפלל מעומד וכשישלים ישב מעט ויפטר, והמתחנן אחר תפלת ערבית הרי זה משובח, ואף על פי שמברך השכיבנו אחר גאל ישראל אינה הפסק בין גאולה לתפלה והרי שתיהן ש בברכה אחת ארוכה.

שו"ת הרשב"א חלק א סימן רצג

שאלת מה שנוהגין בארץ הזאת בליל ראש חודש שמכריז שליח צבור בין קדיש לתפילת ערבית ראש חודש. הודיענו אם יש בו משום הפסקה וראוי למחות אם לא? תשובה אין ראוי למחות ובדין הוא דכל דבר שצריך לתפילה אין בו משום הפסק. וכדאמרין בברכת הלחם טול ברוך טול ברוך אינו הפסק. וכל שכן זה שהוא צורך התפילה ממש שלא יטעו ולא יזכירו המאורע בתפילה. וכל שכן בתפלת ערבית שהוא רשות. ופוק חזי מה עמא דבר. וכן נוהגין בכל מקום ולא מיחה אדם בדבר.

רא"ש מסכת תענית פרק א סימן ב

ועוד מפרש טעם אחר בירושלמי (שם) רבי חגי בשם רבי פדת אמר אסור ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח צבור. נראה לי דהאי טעמא קאי אפירכא תניינא דפריך ויזכיר בשחרית וקאמר שאין ליחיד להזכיר עד שיזכיר שליח צבור. פירוש שיאמר קודם תפלת מוסף בקול רם משיב הרוח ומוריד הגשם. והאי אי אפשר בבוקר (ס) לפי שאין יכול להפסיק בין גאולה לתפלה.